GÜNÜMÜZDE ALEVİLİK

GENCAY ŞAYLAN-ŞENAY KALKAN
İLHAN SELÇUK

Ahlakın Gereği!..

1982 Anayasası'nın 24'üncü maddesinde şöyle yazar:

"Din kültürü ve ahlak öğretimi, ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır."

Demek ki anayasada iki kavram var:

1) *"Din kültürü."*

2) *"Ahlak öğretimi."*

Öyleyse öğretmen, öğrencilere yalnız İslamın biçimsel koşullarını okutmayacak; genel din kültürüne ilişkin bilgiler verecek...

Bir örnek:

Öğretmen çocuğu kara tahtanın başına çeker ve der ki:

- Yaz bakayım, İslamın şartı kaçtır?

Peki, ya öğretmenin soru sorduğu öğrenci bir Alevi çocuğu ise ne olacak? Unutmayalım ki bugünkü Türkiye'de her 5 yurttaştan 2'si Alevidir ve şeriatı dışlayan Aleviye göre İslamın şartı beş değildir.

Müslümanlığın beş şartını biçimsel olarak yerine getiren nice kişinin de gerçekten iyi Müslüman olup olmadığı bir vicdan sorunudur. Çünkü inanç vicdandadır; biçimde değil.

Öğretmen *"din kültürü"* adı altında çocuklara Sünni mezhebinin koşullarını öğretiyorsa ve öteki mezhepler ve dinleri dışlıyorsa, anayasadaki deyime ters düşüyor demektir. Eğer bu yolda zorlamaya gidiyorsa, *"ahlak öğretimi"* yerine insanın doğasına ve ahlakına saygısızlık yapılıyor.

*"Din kültürü"*nün ilk koşulu, Türkiye' de 20 milyon Alevinin yaşadığını öğrencilere anlatmak ve Aleviliğin de İslamın bir mezhebi olduğunu belletmektir.

"Ahlak öğretimi" bunu gerektirir.

İlhan Selçuk

MUSAHİBLİK NEDİR?

Dayanışma ve birlik kurumu

—7—

ŞENAY KALKAN

Aleviler arasındaki en kutsal kurumlardan biri Musahiblik. Günümüzde Anadolu Alevileri ve Bektaşileri arasında hâlâ yaşatılan bu kurum, özellikle baskı dönemlerinde birlik, beraberlik, Aleviler arası dayanışma, yardımlaşmayı sağlaması bakımından önemli.

Musahibliğin İslam dinindeki anlamı, **"Birbirine sahip çıkmak, maddi ve manevi yönlerde yardımda bulunmak, birbirini tehlikelere karşı kollamak ve korumak".**

Araştırmacılara göre Müsahiblik ilk olarak Hicret'in yedinci ayında Hz. **Muhammed**'in çağrısıyla şöyle başlıyor: Medine'ye kaçan ve sayıları binleri aşan Müslümanlar büyük sıkıntı çekiyorlardı. Üretici durumda değillerdi. Eğer üretici duruma gelirlerse güçlenebilecek, olası saldırılara karşı kendilerini savunabileceklerdi. Bu gerçeği gören Hz. Muhammed, Seb'e sûresinin 46. âyeti uyarınca ve Enfal suresinin kuralları gereğince Medine'nin Müslüman yerlileriyle Mekke'den göç eden Müslümanlara Musahiblik çağrısında bulunuyor. Bu çağrı üzerine başlayan Musahiblik hızla yayılıyor. Hz. Muhammed'le de Hz. **Ali** Musahib oluyorlar. Böylece Müslümanlar yeniden güçlenmeye başlıyorlar. Musahiblik, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra, 4 halifeden yalnızca Hz. Ali tarafından devam ettiriliyor.

Musahibliğin oluşması için adaylarda aranan ve yerine getirilmesi gereken koşullar şunlar:

1 — Musahib olmak isteyen iki kişi muhib olmalıdır. Yani ikrarı alınmış olmalıdır.

2 — Her iki adayın evli olması gerekir veya her iki aday da taliblik ikrarı vermiş (bekâr iki muhib olmalı).

3 — Musahib olmak isteyen adayların, karakterlerinin birbirlerine uygun olması gerekir.

4 — Adayların kesin olarak eline, diline, beline sahip olmaları bu azalarından hiç kimseye zarar vermemiş olmaları gerekir.

5 — Adaylardan her ikisinin de zengin veya yoksul olmamaları gerekir. Adaylardan birisi zenginse diğeri maddi bakımdan musahib olacağı adaydan fakir olmalıdır. İki yoksul kişinin musahib olmaları genelde kurala aykırıdır, ancak kesin anlaştıkları söz konusu olursa karşı çıkılmaz.

6 — Adayların aileleri arasında iki kuşak önceye dayanan evlilik bağının bulunmaması gerekir.

7 — Adaylardan herhangi birinin yüz kızartıcı suç işlemiş, ceza almış olmaması gerekir. Suçluların musahiblik ikrarı alınmaz.

8 — Adayların aileleri arasında düşmanlık ve birbirlerine zarar vermişlik bulunmamalıdır.

9 — Adayların her zaman birbirlerine yardım edebilmeleri için aynı bölgede olmaları ve birbirlerine yakın oturmaları gerekir.

10 — Adaylar arasında akrabalık bağının bulunmaması gerekir.

11 — Adaylardan birinin diğerinden daha farklı olması gerekir. Örneğin, adaylardan birinin maddi bakımdan daha varlıklı olması, kültür bakımından daha bilgili olması, sanat bakımından daha usta olması gibi farklılıklar aranır.

BİTTİ

'Günümüzde Alevilik' adlı yazı dizisinin bugün son bölümünü yayımlıyoruz. Dizi önceden planlandığı için yer veremediğimiz yazılar ve dizi hakkında düşüncelerini açıklamak isteyenlerin yazılarını yarından başlayarak gazetemizin "Tartışma" sütunlarında yayımlayacağız.

Bugün Türkiye'de her 5 yurttaştan ikisi Alevi. Kendilerini serbestçe ifade etmek isteyen Alevilerin elleri kâh dilek taşına, kâh Ali'nin temsili resmine uzanıyor. (Fotoğraf: Fuat Kozluklu)

Eski Birlik Partisi Genel Başkanı Mustafa Timisi, mezhepler arasında hoşgörünün şart olduğunu söylüyor:

Demokrasiden vazgeçilemez

—7—

GENCAY ŞAYLAN

1966 yılında kurulan ve siyasal varlığını 1980 yılının 12 Eylül'üne kadar sürdüren Birlik Partisi, Aleviler ve siyaset tartışmasında üzerinde duruiması gereken önemli konulardan biridir. 1969 seçimlerinde büyük bir sürpriz yaparak parlamentoya sekiz milletvekili ile giren Birlik Partisi, daha sonraları bu etkinliğini yitirmiştir.

Birlik Partisi'nin parlamento macerası, demokrasi açısından olumlu olarak nitelenemeyecek bir deneyim olarak siyasal tarihimize geçmiş bulunmaktadır. 1970 yılında Adalet Partisi'nden ayrılan Demokratik Parti'li üyelerin **Süleyman Demirel** hükümetinin bütçesine kırmızı oy vermesi ile açılan milletvekili pazarlıkları, 5 Birlik Parti'li milletvekilinin bütçeye beyaz oy vermesi ile sonuçlanmış ve doğal olarak bu kişiler partilerinden ihraç edilmişlerdir. İhraç edilen milletvekillerinden **Hüseyin Balan, Hüseyin Çınar** ve **Yusuf Ulusoy,** Adalet Partisi'ne, **Ali Naki Ulusoy** ve **Kazım Ulusoy** ise Güven Partisi'ne katılmışlardır. 1973 genel seçimlerinde sadece genel başkanları olan **Mustafa Timisi**'yi parlamentoya sokabilen Birlik Partisi, 1977 seçimlerinde çok az oy olarak siyasal etkinliğini büyük ölçüde yitirmiş ve 12 Eylül darbesinden sonra da diğer partiler gibi kapatılarak tarihe karışmıştır.

Birlik Partisi'nin öyküsü ile ilgili olarak partinin 1969-1980 yılları arasında genel başkanlığını yapan ve halen SHP İstanbul Milletvekili olan Mustafa Timisi sorularımızı cevaplandırdı.

— Sayın Timisi, 1969 seçimlerinde Birlik Partisi beklenmeyen bir başarı elde etmiş, ama yine de tüm Alevilerin oyunu almış değil. Siz bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Timisi — Partinin kuruluşunda önemli yalnışlar yapılmıştı. Bakın 1961 sonrasında Türkiye'de demokratlar ve bu arada Alevi yurttaşlar bir arayış içindeydiler. Özgürlükçü bir anayasa gelmişti ve ayrıca ulusal artıklı seçim sistemi her kesimin, güçleri oranında siyasal iktidarda temsiline olanak sağlıyordu. Yani çoğulculuk ve katılım açısından yepyeni ve umut verici bir ortam vardı.

Bu sıralarda Aleviler çeşitli partilere dağılmıştı. Bir kısım TİP'teydi, çoğunluk CHP'yi desteklemeyi sürdürüyordu, AP ve YTP içinde de Aleviler vardı. Ama bütün bu partilerin programları ve siyasal faaliyetleri beklentileri karşılayacak düzeyde değildi. Türkiye'de laik, cumhuriyete bağlı, sosyal devlet uygulamasını ön plana çıkaran, emekten yana ve parlamentoda denge unsuru olacak bir siyasal kuruluşa gereksinme vardı. Birlik Partisi bu gereksinmenin ürünüdür, ama bir büyük yalnış yapılmış, sanki bu gereksinme sadece Aleviler için geçerlidir türünden bir yaklaşım benimsenmişti. Halbuki bu sadece Alevilerin değil, çok geniş toplum kesimlerinin beklentisiydi. Maalesef parti bu yalnış üzerinde örgütlenince tüm Alevilerin bile tam desteğini sağlayamadı. Alevilerin çoğunluğu bir Alevi partisi takdimini uygun bulmuyorlardı.

— 1969 seçimlerinden sonra Birlik Parti'li milletvekillerinin AP'ye ve GP'ye geçmesi de bu olumsuz bakışta rol oynadı mı?

Timisi — Parti ilk kurultayını 1969 yılında yaptı ve ben o kurultayda Genel Başkan oldum. Kurultay bir de program benimsedi. Buna tipik bir sosyal demokrat program diyebiliriz. Belki bu da bir kısım arkadaşlarımızın partiden kopmasına yol açmıştır. Ama zaten aynı yıllarda CHP de bir kimlik değişimi yaptı ve sosyaldemokrat bir yönelim benimsedi. Bu durumda Birlik Partisi'ne gidecek oyların bir kısmının CHP'ye akması kaçınılmazdı. Benzer doğrultuları olan iki partiden büyük olanının desteklenmesi doğaldı. Belki Birlik Partisi'nin programı CHP'deki sosyaldemokrat eğilimleri güçlendirdi.

1973 seçimlerinde CHP ile işbirliği arandı, ama bu sağlanamadı ve bir tek ben Birlik Partisi'nden parlamentoya gerebildim. 1977 seçimleri için de bir işbirliği söz konusuydu ve Sayın **Ecevit** ile bir ilke anlaşmasına varmıştık. Birlik Partisi seçime girmeyip CHP'yi destekleyecekti ve bazı partililer CHP listelerinde bağımsız olarak yer alacaktı. Ancak CHP merkez yürütmesi bu ilkeyi kabul etmedi, partiyi kapatıp kaldı ve asılmadı. Sonuçta oy oranı çok düştü. Ancak 1979 kısmi senato seçimlerinde bir toparlanma var.

— Şimdi geriye dönüp baktığınızda Birlik Partisi'ni nasıl niteliyorsunuz?

Timisi — Eğer Alevilerin belli bir siyasal eğilimi varsa bunu antiemperyalizm olarak nitelemek mümkündür. Türkler İslamiyeti benimserken kimliklerini yitirmediler; yani Arap harsı İslamiyet sayesinde egemen olmadı. Aynı biçimde Şiilik aracılığı ile İran ya da Acem harsı da Türklerin kültürel kimliğini yok edemedi. Alevilik, Şiilikten çok farklıdır.

Bakın burada, başlangıçta bir anti emperyalizm var. Bu şoven ve ırkçı bir özellik taşımıyor. Aksine eşitlikçi ve insancıl bir içeriği var. Kurtuluş Savaşı'nı Aleviler yüzde yüz desteklediler. Laik cumhuriyet, Anadolu'nun özüne dönme ve çağdaş devlet bin yıllık özleme cevap veriyordu. Nitekim bu çerçeve içinde 1950 yılında da DP'yi desteklediler. Çünkü yukarıda perde arkasında başka şeyler olabilir, ama DP hareketi demokrat bir halk hareketiydi. Önemli nokta şudur ve bunun altını bugün de çizmek gerekir: Mezhepler arasında karşıtlık, düşmanlık yoktur. Sünniler ile Alevilerin birbirlerine hoşgörü ile bakması gerekir ve yüzyıllardır Anadolu'da halk katında bu böyle olmuştur. Bu hoşgörü ve demokrasi ısrarla peşinde koşmamız gereken ideallerdir.

BİTTİ

Eğer Alevilerin belli bir siyasal eğilimi varsa, bunu antiemperyalizm olarak nitelemek mümkündür. Türkler İslamiyeti benimserken kimliklerini yitirmediler; yani Arap harsı İslamiyet sayesinde egemen olmadı. Aynı biçimde Şiilik aracılığı ile İran ya da Acem harsı da Türklerin kimliğini yok edemedi. Alevilik, Şiilikten çok farklıdır.

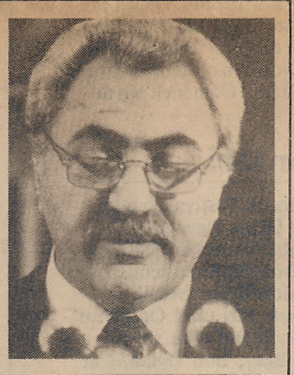

Halk müziği sanatçısı Yavuz Top, sadece beş vakit namaz kılmakla veya oruç tutmakla Müslüman olunamayacağı kanısında

Bizde inanç Tanrı'yla kul arasındadır

—7—

ŞENAY KALKAN

Yavuz Top, kamuoyunun yakından tanıdığı halk müziği sanatçısı. Erzincan-Tercan doğumlu bir Alevi. Aleviliğin bir inanıştan çok, bir felsefe olduğunu ve bu felsefeyi Anadolu'da **Hacı Bektaş-ı Veli**'nin yaydığını, geliştirdiğini, bu nedenle de Anadolulu Alevilerin aslında Bektaşi olduğunu söylüyor. Yavuz Top, bu düşüncesini şöyle özetliyor:

"Ali'ye olan zulümlerden, Kerbela olayından filan sonra Horasan'da Ebusuud Horasani **adlı bir korsan, Emevi saltanatına son veriyor. Abbasiler dönemi başlıyor. Ancak Emeviler'den birkaç misli daha fazla eziyet ediyorlar Türkmenlere. Bunun üzerine bir Batıni şeyhi olan Baba İlyas Horasani, Anadolu'ya geliyor. İki oğlu var. Birinin adı Menteş, diğerinin Bektaş. Baba İlyas Horasani, Anadolu'da 500 mürit ediniyor. Bu arada Moğol istilası oluyor. Halka çok baskı yapılıyor. Baba İlyas, bu baskılara dayanamıyor ve isyan ediyor. İsyan bastırılıyor. Baba İlyas ve Menteş asılıyor. Bektaş kaçıyor ve Karacahöyük ya da şimdiki adıyla Hacı Bektaş kasabasına yerleşiyor, her biri bir yerde olan müritleri toplamaya başlıyor. Böylece Bektaşilik filizlenmeye başlıyor."**

Yavuz Top'a göre Bektaşiliğin temelinde sohbet kültürü yatıyor. **"Yani"** diyor **"özü, soru cevaptır":**

"Posta oturan bir 'dede'ye bir talip 'Himmet edersen erenler bir şey soracağım' **der. Dede, talibin sorduğu soruya dili döndüğünce, bilgisi yettiğince cevap verir. Dede'nin takıldığı yerde yanındaki bilgili kişilerden bir başkası cevap verir. Yani o mecliste her şey tartışılır. Öyle ki devlet, mülkiyet, hatta Tanrı bile sorgulanır. Oysa Sünnilikte bazı şeyler tartışmasız kabul edilir. Örneğin, hükümranlığa karşı çıkmak Tanrı'ya karşı çıkmakla eşdeğerdedir. Ne denir?** 'Eğer benim hükümranlığıma karşı çıkarsan Tanrı'ya karşı çıkmış sayılırsın. Çünkü Tanrı beni hükümran seni teba yarattı.' **İşte bu nedenledir ki Osmanlı, Sünniliği seçti ve kendini Sünnilikte üretti. Yani Sünnilik devlet ideolojisi oldu."**

Yavuz Top, Osmanlı'nın Aleviler üzerinde baskı oluşturmasının altında da bunun yattığını, yani Alevilerin sorarak, araştırarak ve mantıklarına uygun olursa bir şeyi kabul etmeleri nedeniyle Osmanlı'nın rahatsız olduğunu, Alevileri hükümranlıkları için bir tehdit bir tehlike olarak gördüklerini söylüyor. Alevilerin de bu baskılar nedeniyle giderek içlerine kapandıklarını, gözlerden uzak olmaya

Önemli olan, insanın kalbinin temizliği. O nedenle bizim temel inancımız insanın eline, diline, beline sahip olmasıdır. Bütün kötülükler de bunlardan kaynaklanır ve en büyük günah da budur. Yoksa içki içmek değil.

Sünnilikte hoca iki saat, üç saat konuşur, herkes dinler, sonra da evine gider. Alevilikte böyle değildir. Sorulamayacak, sorgulanamayacak şey yoktur. Öyle ki devlet, Tanrı bile sorgulanır. C bazı şeyler tartışmasız Örneğin hükümranlığ Tanrı'ya karşı çıkmakl

bir yerde çalıp söylüyoruz. Bir yandan da içkilerimizi içiyoruz. Bizim deyişlerimizde biliyorsunuz Ali, Muhammed, Hasan-Hüseyin'in adları geçer sık sık. Bizi dinleyenlerden bir Sünni dayanamayıp sordu: 'Bir türlü anlayamıyorum, içki masasında peygamberin adını nasıl anabiliyorsunuz?' **Ben de dedim ki** 'Biz şimdi burada içip eğlenirken Muhammed kapıda durup bize mi baksın. Biz buna razı olamayacağımız için onu da çağırıyoruz masamıza, birlikte yiyip içiyoruz. Yarın başımız sıkıştığında da yardımımıza koşuyorlar. Ama siz yeme içme ol- [illegible]

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ